

Kültürel Mirasın Yaşatılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği Örneği^{1*}

*The Role of Non-Governmental Organizations in the Survival of Cultural Heritage: The Case of the to Rescue, Preserve, and Sustain the Historic City of Antandros Organization***

Müslüm Yıldız***

Halil Peçe****

Özet

Kültürel miras, geçmiş kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarmakla birlikte ticari ve turistik açıdan pek çok olumlu dışsallığı da beraberinde getirmektedir. Sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ilgili kültürel mirasın bölge halkı tarafından benimsenmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması kolaylaşabilmektedir. Bu çalışmanın kapsamını bugün Kaz Dağı olarak bilinen ve pek çok mitolojik hikâyeye konu olan İda Dağı'nın eteklerinde kurulmuş; kökenleri M.Ö. 13. yüzyıla dayanan Antandros Antik Kenti ve bu Antik Kent özelinde 1999 yılında kurulmuş olan Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği oluşturmaktadır. Kültürel mirasın korunmasında sivil toplum kuruluşlarının ne derece önemli olduğunun irdelenmesi amacıyla planlanan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak söz konusu dernek faaliyetleri ve dernek ile merkezi yönetim ve yerel yönetim kuruluşları arasındaki yönetim süreci incelenmektedir. Böylece sivil toplum kuruluşlarının kültürel mirasın yaşatılmasındaki rolü Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği bağlamında tartışılmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının kültürel mirasın korunmasında hayati öneme sahip olduğu vurgulanmakta ve bu kuruluşların kazı çalışmalarına sponsorluk, tanıtım faaliyetleri, gönüllü rehberlik ve yerel halkla ekonomik ilişkiler kurma yoluyla kültürel mirasın korunmasına ve sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Sivil Toplum Kuruluşları, Antandros Antik Kenti.

Abstract

Cultural heritage not only transfers past cultural values to future generations but also brings with it many positive externalities in terms of trade and tourism. Especially through non-governmental

¹ Geliş Tarihi: 02.02.2025 / Kabul Tarihi: 30.10.2025

* Bu çalışma yazarlar tarafından 8-9 Aralık 2022 tarihlerinde Marmara Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 6. Sivil Strateji Sempozyumu kapsamında sunulan ve özet metni yayımlanan "Kültürel Miras Unsurlarının Yaşatılmasında Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişimin Rolü: Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği Örneği" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş biçimidir.

** Dernek isminin İngilizcesi derneğin internet sitesindeki İngilizce tanıtımdan doğrudan alınmıştır.

*** Doktora Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, yildizmuslum@outlook.com, ORCID: 0000-0002-5111-4409.

****Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, halilopo53@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3861-0651.

*****Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Yıldız, M. ve Peçe, H. (2026). Kültürel mirasın yaşatılmasında sivil toplum kuruluşlarının rolü: Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği Örneği. TYB Akademik Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi. 46, 161-188. <https://doi.org/10.64985/tybakademi.1631524>

organizations, it becomes easier for the people of the region to adopt, protect and transfer the relevant cultural heritage to future generations. The scope of this study includes the Antandros Ancient City, which was established on the mountainside of Mount Ida, which is known as 'Kaz Dağı' today and is the subject of many mythological stories, and whose origins date back to the 13th century BC, and the To Rescue, Preserve, and Sustain the Historic City of Antandros Organization, which was established in 1999 specifically for this Ancient City. In this study, which aimed to examine the importance of non-governmental organizations in protecting cultural heritage, the activities of the Association in question and the governance process between the Association and central and local government institutions are examined using qualitative research methods. Thus, the role of non-governmental organizations in preserving cultural heritage is discussed in the context of the To Rescue, Preserve, and Sustain the Historic City of Antandros Organization. In this context, it is emphasized that non-governmental organizations have a vital importance in the protection of cultural heritage, and it has been concluded that these organizations can make significant contributions to the protection and sustainability of cultural heritage through sponsorship of excavations, promotional activities, volunteer guidance, and establishing economic relations with the local people.

Keywords: *Cultural Heritage, Non-Governmental Organizations, Antandros Ancient City.*

Extended Abstract

Cultural heritage can have functions that will strengthen the image of a city, a country, and even the global stage. Strengthening this image is directly related to the protection and promotion of the cultural heritage. Although the importance of relevant laws and public institutions in protecting and preserving cultural heritage is undeniable, it is also crucial for local people to embrace their cultural heritage. For this reason, it can be beneficial to associate cultural heritage with the local people's identity. Here, the role of non-governmental organizations is crucial. According to Ballesteros and Ramirez (2007), a local cultural heritage has two basic roles. The first of these is being the focus of tourism activities, and the second is being a fundamental element in the construction of community identity. When a community uses cultural heritage as a reference point in the identity construction process, it will strengthen the spirit of solidarity within the community. It will also facilitate the transmission of cultural heritage to future generations.

It can be said that Türkiye is an extremely rich country in terms of cultural heritage, as it has been home to many civilizations throughout history. Numerous ancient cities serve as examples of cultural heritage, especially within the borders of the Aegean Region. One of these is the Ancient City of Antandros, established on the slopes of Mount Ida, known today as Kaz Mountain, and the subject of many mythological stories. Its origins date back to the 13th century BC. Antandros is a city with ports where the timber obtained from Mount Ida is exported and shipyards famous for shipbuilding, dating back to the Trojan War. In the excavations conducted specifically for the Ancient City of Antandros, the earliest discovered artifact dates back to the 18th century BC, while evidence suggests that the city was continuously inhabited at least between the 10th century BC and the 7th century AD. This indicates continuous habitation for approximately 1,700 years (Polat & Polat, 2021). The first excavations in Antandros began in the 1980s, following the discovery of grave remains during construction activities that had led to the opening of the coastline and olive groves to development. However, official excavations began in the early 1990s. The first rescue excavation was conducted in 1991, followed by systematic excavations between 2001 and 2006 (Yalman, 1992). In 1999, the Altınoluk Historical Antandros City Rescue, Protection and Sustenance Association (Antandros Association in short) was established in order

to include the places identified and to be identified in the region into the protected area, to bring the Antandros Ancient City to light and to support its protection. After 2007, the Ministry of Culture and Tourism assumed leadership of the excavations. Until 2007, excavation activities were primarily funded by sponsors secured through the efforts of the Antandros Association.

The qualitative research method was used in this study. The aim here is to obtain rich and detailed descriptions rather than generalizable findings. For this reason, the case study design, which is recommended by both Yin (2014) and Creswell (2020) when a deeper understanding of current conditions is desired, was preferred. Since there is a lack of information in the literature about non-governmental organizations focusing on cultural heritage, it was necessary to describe the processes related to the Antandros Association using various data sources. In this context, in-depth interviews were conducted with an association official and a professional from the excavation team. Semi-structured interview questions were prepared based on information obtained from documents and literature, as well as observations made around the Ancient City. The observation in question was carried out by one of the authors at the Antandros Ancient City excavation site. In addition, data triangulation was achieved by comparing the data obtained from the interviews with the data provided by the literature and document analysis, aiming to strengthen the qualitative method in terms of internal validity, reliability, and objectivity.

The research focuses on the question “What role can non-governmental organizations play in the protection, preservation, and transmission of cultural heritage for future generations?” In this context, the Antandros Association, a notable example, is examined in detail in the study, which explores its role in the unearthing, preservation, and promotion of the Ancient City of Antandros, as well as the work it has carried out in this regard. The study concludes that non-governmental organizations can support excavation works financially or in kind by fostering sponsorships. They can also promote cultural heritage at both national and international levels through various projects and initiatives. Furthermore, they can enhance visitors’ understanding by offering voluntary guided tours and contribute to the sustainable preservation of heritage by fostering an economic connection between the local community and the ancient city.

Giriş

Önceki kuşaklardan günümüze kadar ulaşan, evrensel temaları da içinde barındıran eserler olarak kültürel miras, bir kentin, bir ülkenin ve hatta küresel düzeyde bir coğrafyanın imajını güçlendirecek fonksiyonlar taşıyabilmektedir. Bu imajın güçlenmesi, sahip olunan kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasıyla doğrudan ilgilidir. Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması birbiriyle bağlantılı olup unutulup daha fazla tahrif edilmesinin önüne geçmek yalnızca iyi bir tanıtımla mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda gün yüzüne çıkmamış kültürel mirasın da ortaya çıkarılması ve mümkün mertebe aslına yakın bir şekilde sergilenmesi kent imajının güçlendirilmesi açısından önemlidir. Kentlerin tanıtımında başta gelen unsurlar genellikle kültürel miras kapsamındaki eserlerdir. Bu nedenle yeni bir eserin ortaya çıkması özellikle yeni medya olanaklarının sahip olduğu etki de düşünüldüğünde kentin tanıtılmasında önemli bir imkân olacağı muhakkaktır. Sahip olunan kültürel mirasın turizme kazandırılması, bölge özelinde turizm kaynaklı ekonominin canlanmasına katkı sağlayacağı gibi

özellikle bu mirasa sahip çıkması gereken bölge halkının kültürel miras ile bağının kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır. Zira kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasında her ne kadar ilgili kanunların ve kamu kurumlarının önemi yadsınamaz olsa da kültürel mirasa bölge halkı tarafından sahip çıkılması da önem arz etmektedir. Bu nedenle kültürel mirasın yerel halkın kimliğiyle ilişkilendirilmesi fayda sağlayabilmektedir.

Ballesteros ve Ramirez'e (2007, s. 677) göre yerel bir kültürel mirasın iki temel rolü bulunmaktadır. Bunlardan ilki turizm faaliyetlerinin odağında olması, ikincisi ise topluluk kimliğinin inşasında temel bir unsur olmasıdır. Herhangi bir topluluğun kimlik inşa sürecinde kültürel mirası referans alması, topluluk içerisindeki dayanışma ruhunu güçlendireceği gibi kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılmasında da etkili olacaktır. Bireylerin kültürel miras özelinde kendilerine bir kimlik inşa etmesi toplumsal ve psikolojik olarak onları güçlendirdiği gibi kültürel mirasın tanıtılıp korunmasında da faydalı olmaktadır. Bu nedenle somut kültürel miras özelinde toplumsal fayda amacıyla kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları üzerinden bireylere yönelik bir aidiyet oluşturulması kültürel mirasın korunması noktasında etkili olacaktır.

Tarihte iz bırakmış birçok medeniyetin bu coğrafyada kurulması kültürel miras açısından Türkiye'yi son derece zengin bir ülke konumuna getirdiği söylenebilir. Ege Bölgesi sınırları içerisinde kültürel mirasa örnek verilebilecek sayısız antik kent bulunmaktadır. Bu antik kentlerinden biri de Edremit ilçesinde bulunan Antandros Antik Kenti'dir. Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği gönüllüleri; kazı çalışmaları neticesinde elde edilen buluntular, Antandros'un tarihçesi ve mitoslar hakkında ziyaretçileri bilgilendirmektedir. Henüz ören yeri ilan edilmemiş, herhangi bir müzenin bulunmadığı antik bir kazı alanını gönüllülük esaslı bir biçimde tanıtmak ve bir sivil toplum kuruluşunun arkeolojik bir kazıya ve bir antik kente ne gibi katkıları olduğu incelemek benzer durumdaki tarihi yerler için örnek olabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırma: "Kültürel mirasın korunmasında ve geleceğe taşınmasında sivil toplum kuruluşları nasıl bir rol üstenebilir?" sorusu üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede önemli örneklerden biri olan Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği'nin, Antandros Antik Kenti'nin gün yüzüne çıkarılmasında, korunmasında ve tanıtılmasında nasıl bir role sahip olduğu ve bu konuda ne gibi çalışmalar yürüttüğü çalışmada ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışma kapsamında bir sivil toplum kuruluşunun sponsorluk ilişkileri geliştirerek kazı çalışmalarına nakdî veya aynı katkı sağlayabileceği, çeşitli projeler ve uygulamalar ile gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde tanıtım faaliyetleri yürütebileceği, gönüllülük esaslı bir biçimde rehberlik yaparak antik kentin farklı boyutlarını ziyaretçilere aktarabileceği ve yerel halkın antik kent ile ekonomik bir ilişki kurabilmesine yardımcı olarak kültürel mirasın sürdürülebilir bir biçimde korunmasına vesile olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın devamında,

“Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği” kısaca “Antandros Derneği” olarak anılacaktır.

Çalışma öncelikli olarak literatürde kültürel miras kavramının ne anlama geldiğini ve türlerinin ne olduğunu açıklayan bölümle başlamaktadır. Sonraki bölümde Antandros Kenti’nin tarihsel önemi ve ortaya çıkarılma aşamaları ele alınmaktadır. Çalışmanın devamında araştırma yöntemine ve gerçekleştirilmiş olan yarı yapılandırılmış mülakatlar neticesinde elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir. Çalışma sonuç ve değerlendirme bölümü ile bitirilmektedir.

Kültürel Mirasın Kavramsal Çerçevesi

Bir toplumun ortak geçmişini yansıtan; kimlik, kültür ve tarihle ilgili değerler olarak kültürel miras, bir arada yaşama ülküsünü güçlendiren tecrübe ve geleneklerdir. Tarihî yapılar, antik kentler ve anıtlar kültürel miras olduğu kadar dil, dans, müzik ve ritüeller de kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir. Uluslararası sözleşme ve metinlerde kültürel miras kavramı somut kültürel miras, somut olmayan kültürel miras, sualtı kültürel mirası ve doğal kültürel miras olarak sınıflandırılmaktadır (Öksüz Kuşçuoğlu & Taş, 2017, s. 60). Her ne kadar çoklu bir sınıflandırmaya gidilse de görülebilen ve hissedilebilen öğeler içeren kültürel miras kavramı, genellikle somut ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: Köyler, kentler, manzaralar, binalar ve müzede sergilenen eserler somut kültürel miras olarak karşımıza çıkarken; inançlar, adetler ve ritüeller gibi faaliyetler somut olmayan kültürel mirası oluşturmaktadır (Eren & Dinç, 2021, s. 2277).

Tarihçiler, arkeologlar ve antropologlar “kültür varlıkları” kavramını yetersiz ve eksik bulduklarından kültürel miras kavramını kullanmaktadır (Prott & O’Keefe, 1992: s. 319). Kültür kavramını antropologlar ritüellerden hâlihazırda kullanılan dile kadar çok geniş bir konseptte ele almaktadır. Kültür kavramı “miras” vurgusuyla kültürel miras hâline getirilince kanunla tanınan bir hâl almaktadır (Blake, 2000, s. 67-68). Yani kültürel miras içinde değerlendirilebilecek unsurlar kültür yelpazesi içinde yer alırken, her kültürel faaliyetin kültürel miras etiketiyle değerlendirilemeyeceğini vurgulamak gerekir. Dolayısıyla kültürel miras kavramı, kültür ve kültür varlıkları da içine alan daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel miras, kent kimliğinin vazgeçilmez parçaları arasında yer almaktadır. Kentler, çoğunlukla somut kültürel miras unsurları arasında bulunan tarihî yapılarıyla ön plana çıkmaktadır. Tarihî yapılar, bulundukları kentlere kültürel açıdan olduğu kadar turistik açıdan da fayda sağlamaktadır. Somut kültürel miras, kentlerin çeşitli yönlerden gelişmesine katkı sağlayacak önemli tarihî belge hükmünde eserlerdir. Somut kültürel mirasın korunması ve gerekli tanıtımının yapılması kente gelen ziyaretçi sayısını artırdığı gibi kentin zenginleşmesine de katkı sağlamaktadır. Diğer yandan kültürel mirasın kimlikle ilişkisi bağlamında insan hakları çerçevesinde ele alınması gerektiği

de tartışılmaktadır. Kültürel mirası, kimliklerinin vazgeçilmez bir parçası olarak gören insanlar açısından bu varlıkların korunmasının temel bir insan hakkı olduğu varsayımına dayanan bir önerme bazı çevrelerce savunulmaktadır (Aykan, 2018, s. 235). Kent kimliğinin vazgeçilmez bir ögesi olan kültürel miras unsurlarının kent kimliği ile bağ kurmuş vatandaşlar için ne ölçüde değerli olduğu tartışmasıdır. Bu bağlamda bu unsurların yaşatılması bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve insan hakları açısından önemlidir. Fakat kültürel miras konusundaki anlaşmazlıkların insan hakları temelli yeni yaklaşımlar üzerinden ne ölçüde çözüleceği bilinmemektedir. Çünkü kültürel miras bağlamındaki uluslararası sözleşmeler taraf devletler üzerinde herhangi bir yaptırım sağlamamaktadır (Aykan, 2018, s. 244). Bu nedenle kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması gittikçe zorlaşmaktadır. Ancak Kaminski, Benson ve Arnold'a (2014) göre hasar gördüklerinde yenilenemeyen kültürel miras varlıklarının korunması ve muhafaza edilmesi turizm faaliyetleri açısından son derece önemlidir. Bu nedenle insan hakları çerçevesinde şekillendirilmiş bir koruma yöntemi dünya mirasına katkı sunacağı gibi özellikle somut kültürel mirasın tahribatının önüne geçebilme noktasında önem arz edecektir.

Kültürel miras, doğal veya insan kaynaklı sebepler nedeniyle tahribata uğrayabilmektedir. Doğal sebepler, iklim koşulları ve afetler olarak karşımıza çıkarken insan kaynaklı sebepler savaşılar, vandallık ve hırsızlık gibi eylemlerdir (Öksüz Kuşçuoğlu & Taş, 2017, s. 62). Bu nedenle kültürel mirasın korunması karşısındaki en önemli engellerden biri beşerî faktördür (Eren & Dinç, 2021, s. 2277). Bu risk faktörü çoğunlukla bilinçsizlikten kaynaklanmaktadır. Diğer bir risk faktörü insan kaynaklı olarak gömü bulma amacıyla kültürel miras tahribata uğratılabilmektedir. Özellikle antik kentler hakkındaki söylenti ve efsaneler, define avcılarını bu gibi tarihî mekânlarda kaçak kazı yapmaya yönlendirmektedir. Böylece kültürel miras tahrip ve talan edilmektedir.

Uzun zamandır bir fenomen hâline gelmiş olan kültür turizmi, kültür turistleri etiketiyle yeni bir tip ortaya çıkarmıştır (Noonan & Rizzo, 2017: s. 97). Kültürel miras varlıklarının korunması ve tanıtılmasında turizm etkisinden yararlanılabilir. Böylece bu varlıkların bir sonraki kuşağa aktarılması mümkün olabilir. Turizm sektörü açısından bakıldığında kültürel miras varlıkları turizm çeşitliliğine olanak tanımaktadır (Süer, 2021: s. 480). Kültürel mirası korumak ve yaşatmak yalnızca kültürel çeşitliliği sürdürme anlamı taşımamakta, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı da desteklemektedir. Tarihsel yerler, ekonomik iş sahalarını geliştirirken modern toplum ihtiyaçlarını da karşılamaktadır (Grazuleviciute, 2006: s. 78). Günümüzde bireylerin ilgi alanlarında önemli bir yeri kapsayan tarih merakı yeni bir ekonomik sektörün oluşmasına da böylece fırsat tanımaktadır. Kültürel varlıklar üzerinden oluşturulan ekonomik fayda, sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında kentlerin gelişimine katkı sağlayabilir (Özdemir, 2009: s. 85).

Kültürel mirasın tahrip olmasına neden olan insan kaynaklı faktörlerden biri de turizm sektöründeki yanlış uygulamalardır. Esasında kültür ve turizm karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Kültürel unsurların korunmasının, turizmin sürekliliğinin sağlanması noktasında olumlu etkisi bulunmaktadır. Turizm ise kültürel değerlerin geliştirilmesi bağlamında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Uslu & Kiper, 2006, s. 306). Bununla birlikte doğru organize edilmemiş, yalnızca ticari mal olarak düşünülmüş kültürel miras varlıkları zamanla bağlamından koparılıp tahrip edilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle tek başına turizm gelirlerinin önceliklendirilmesi, kültürel değerlere yönelik saygının azalmasına neden olarak, turizmin kültürel yapıyı yozlaştıran bir araç hâline gelmesine sebep olabilmektedir. Bunu önlemek için kültür faaliyetleriyle turizm arasında uyum sağlamak gerekmektedir (Uslu & Kiper, 2006, s. 313). Bu nedenle kültürel mirasın turizm sektörü ile dengeli bir ilişki içinde tutulması ve ticari bir mal hâline dönüştürülmemesi sağlanmalıdır.

Kültürel mirasın turizm sektörü ile dengeli bir ilişki içinde tutularak korunması ve tanıtımı çeşitli teknolojik gelişmelerle güçlendirilebilmektedir. Örneğin zenginleştirilmiş gerçeklik ile antik kentler, ziyaretçilerin ilgisine sunulabilmektedir. Ziyaretçiler takacakları özel gözlükler vasıtasıyla kültürel mirasın bilgisayar üzerinden kurgulanmış modellerini deneyimleyebilir (Bostancı, 2011, s. 133). Bu tarz bir modellemenin iki temel faydasından bahsedilebilir. Öncelikle tahribata uğramış antik kent ve ören yerlerinin aslına uygun olarak yeniden inşa veya restore edilmesinin büyük bütçeler gerektirmesi sebebiyle teknolojik imkânlar üzerinden ziyaretçilerin kültürel mirası aslına uygun biçimde ziyaret edebilmesi mümkün olabilmektedir. İkinci fayda ise, antik eserlerin gün geçtikçe yeryüzünden silinmeleri karşısında bilgisayar ortamında geliştirilmiş bu modellemelerin turizmin olumlu yönlerini güçlendirerek kültürel mirasın korunmasına yarar sağlayabileceği ifade edilebilir.

Müzelerde imkân yetersizliğinden dolayı sergilenemeyen kültürel varlıklar teknolojik imkânlar vasıtasıyla meraklılarının gözleri önüne serilebilir. Ayrıca yüksek maliyeti nedeniyle restorasyonu yakın zamanda mümkün olmayan varlıklar için bir alternatif olarak ele alınabilir. Böylelikle sit alanları ziyaretçiler için daha ilgi çekici hâle getirilebilir (Muşkara, 2017: s. 106). Kültürel mirasın zenginleştirilmiş gerçeklik yoluyla günümüzde özgün hâli meraklılarına gösterilebileceği gibi teknolojik imkânların gelişmesiyle bu bağlamda farklı teknikler de kullanılabilmektedir. Yapı Bilgi Modellemesi (Building Information Modelling) ile çeşitli yapı ve mekânların dijital temsillerinin yapılması mümkün hâle gelmektedir (Logothetis vd., 2015: s. 177). Böylece kültürel mirasın gerçek temsillerinin nasıl olduğuna dair bilgilendirmenin bu modelleme sayesinde yapılabilmesi mümkün olabilmektedir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan mülakatlar neticesinde kültürel mirasın gün yüzüne çıkarılması ve korunması noktasında karşılaşılan maddi ve kanuni sorunların kısmen de olsa üstesinden gelinmesi dijital teknolojiler vasıtasıyla sağlanabilir. Fakat

bunun ötesinde kültürel miras unsurlarının korunması için farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Aygün (2011: s. 209) kültürel varlıkların canlandırılmasının ve gelecek nesillere aktarılmasının katılımcı bir süreçle mümkün olabileceğini ve bu bağlamda toplumsal sorumluluk uygulamalarının kültürel mirasın öneminin anlaşılması bakımından değerli olduğunu vurgulamaktadır. Farkındalığın artırılması sivil toplum kuruluşlarının bu yönde çalışmaları ile mümkün olabilir. Bu nedenle kültürel mirasın korunması ve tanıtımına yönelik sivil toplum kuruluşlarının oluşturulması teşvik edilmeli, var olan kuruluşlar ise desteklenmelidir.

Antandros Antik Kenti

Antandros Antik Kenti, Balıkesir'e bağlı Edremit ilçesinin Altınoluk mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antandros, bugün Kaz Dağı olarak bilinen İda Dağı'nın güney eteklerinde kurulmuş bir liman kentidir. İda Dağı, şöhretinin önemli bir bölümünü ünlü ozan Homeros'un İlyada Destanı'na borçludur. Antik Yunan Mitoloji'sindeki pek çok mitosta İda Dağı'ndan izler yer almaktadır. Antandros, İda Dağı'ndan elde edilen kerestelerin ihraç edildiği limanları ve gemi yapımcılığıyla ünlü tersaneleriyle, geçmişî Troia Savaşı'na kadar uzanan bir kenttir. İda Dağı'ndaki kereste üzerindeki hakimiyeti ve gemi yapımcılığıyla ünlü tersaneleri, tarih boyunca Antandros'a stratejik bir önem kazandırmıştır. Antik dönemde buradan elde edilen kerestelerin Antandros'un Aspaneus limanından ihraç edildiği bilinmektedir. Ayrıca Edremit Körfezi'ne hâkim bir nokta olan Kaletaşı Tepesi'nin zirvesi ile batı eteklerine kurulmuş olması kıyı şeridindeki yol hakimiyetini beraberinde getirmiştir. Hem stratejik bir konumda bulunması hem de İda Dağı keresteleri üzerindeki hakimiyeti jeopolitik önemi haiz Antandros'un sık sık el değiştirmesine ve tarihsel süreç içerisinde farklı topluluklara ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Antik Kent özelinde yapılan kazılarda en eski tarihli buluntu M.Ö. 18. yüzyıla aitken elde edilen bulgular en azından M.Ö. 10. yüzyıl ila M.S. 7. yüzyıl arasında kentte kesintisiz bir yerleşme olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifade ile yaklaşık 1700 yıllık kesintisiz bir yerleşim söz konusudur. Antandros'un lokalizasyonu ilk olarak 1842 yılında H. Kiepert tarafından gerçekleştirilmiştir. Takip eden yıllarda yurt dışından gelen pek çok arkeolog Antandros'un konumuna ve yapılaşmasına ilişkin çeşitli tespitlerde bulunmuştur (Polat & Polat, 2021, s. 27-28; Polat, 2021). Ancak yapılan yer tespitlerine ve civarda bulunan köylülerce ortaya çıkarılan kimi tarihî eserlere rağmen burada resmi bir kazı çalışmanın başlatılması 1990'lı yılların başlarında söz konusu olmuştur. Bu nedenle Türkiye'de bulunan diğer antik kent kazılarına göre Antandros oldukça yeni bir kazı alanıdır. Henüz gerekli kamulaştırma işlemlerinin tamamlanmamış olmasının da etkisiyle muhtemelen tüm kentin açığa çıkarılması yıllar alacaktır.

Antandros'taki ilk kazı çalışmaları 1980'li yıllarda bölgedeki sahil şeridinin ve buradaki zeytinliğin imara açılması sonucu yürütülen inşaat faaliyetleriyle birlikte mezar kalıntılarının ortaya çıkmasının ardından başlatılmıştır. Bu süreçte inşaat faaliyetleri durdurulmuş ve bölge, Bursa Koruma Kurulu'nun 11.02.1990 tarihli ve 968 sayılı kararı

ile III. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. Bunun üzerine Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet yürütmekte olan Anıtlar ve Müzeler Bölge Müdürlüğü'nden alınan ruhsatla Balıkesir Müzesi önderliğinde 1991 yılında ilk kurtarma kazısı düzenlenmiştir (Yalman, 1992, s. 449-450). Kurtarma kazıları aralıklı olarak 1995 yılına kadar devam etmiştir. 2000 yılında yapılan yüzey araştırmaları sonrasında Antandros'taki ilk sistemli kazı çalışmaları 2001-2006 yılları arasında Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi başkanlığında ve Ege Üniversitesi'nin bilimsel danışmanlığında sürdürülmüştür. Kazılar 2007 yılından itibaren ise Bakanlar Kurulu kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ege Üniversitesi adına Prof. Dr. Gürcan Polat başkanlığında, yerleşim ve nekropolis (mezarlık) olmak üzere iki ana alanda yürütülmektedir. Yapılan kazılar, nekropolisin yaklaşık 700 yıl boyunca kesintisiz bir biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Söz konusu nekropolis, ölü gömme geleneklerinin zaman içerisindeki değişimini ve gelişimini gösteren önemli bir bulgu niteliği taşımaktadır. Ayrıca M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen, şehri saldırılara karşı savunmak ve hemen yanındaki Karakazan Deresi'nde oluşan taşkınlarla korumak üzere yapılmış bir sur hattı bulunmuştur (Polat, 2021).

Yerleşim alanında en önemli buluntu ise iyi korunmuş bir Roma villasıdır. Yamaç Ev olarak isimlendirilen Roma villası, Antandros'un Roma dönemindeki zenginliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yaklaşık 2000 metrekaarelik bir alana yayılmış, duvar resimleri ve taban mozaikleriyle bezenmiş altı odası bulunmaktadır ve bunların açıldığı yine mozaiklerle kaplı uzun bir koridora sahiptir. Tamamen deniz manzaralı ve teraslar üzerinde konumlandırılmış bu villanın M.S. 3. yüzyılın sonlarından M.S. 7. yüzyıla kadar kullanıldığı tahmin edilmektedir. Aynı zamanda kendine özel hamamının ve çeşmelerinden akan taze suyun bulunması yapıyı ön plana çıkarmaktadır. Çünkü Roma döneminde özel hanelere kamusal bir akarsudan temiz su sağlanması meclis kararına bağlanmıştır. Üstelik söz konusu meclis kararlarında su taşıyacak boruların çapına kadar ayrıntılı düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca burada bulunan kanalizasyon sisteminin boyutları ve evin sınırlarını aşarak kuzeye doğru devam etmesi, ortaya çıkarılan Roma villasının üst yamaçlarında toprak altında bekleyen farklı villaların da bulunduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkarılan villanın, bu alanda tek başına olmadığı, dönemin varlıklı ailelerinin yaşadığı mahallenin bir parçası olduğu düşünülmektedir (TÜRSAB, 2021; Polat, 2021). Ancak kamulaştırma sürecinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle kanalizasyon sistemi özel mülk sınırlarına kadar takip edilebilmiştir. Söz konusu kamulaştırma işlemlerinin tamamlanması hâlinde başlayacak kazı çalışmaları sonucunda burada yamaca kurulmuş görkemli villalardan oluşan bir mahallenin ortaya çıkarılması mümkündür. Çeşitli nedenlerle henüz tamamlanamayan kazı çalışmalarına rağmen gerek sahip olduğu sur duvarları ve yerleşim alanındaki buluntularıyla gerekse oldukça uzun süreli kullanıma sahne olmuş nekropolisiyle bugünkü hâliyle bile Antandros, görülmeye değer bir kültür mirası olarak kabul edilebilir. Ayrıca birçok mitosa ev sahipliği yapması Antandros'un mitolojik önemini de artırmaktadır.

Yunan tarihçi Strabon, “Gargara’dan (Küçükkuşu) sonra iç kısımda Antandros, bunun da yukarısında Paris’in hakimlik yaptığı söylenen Aleksandreia Dağı bulunur” tanımlamasını yaparak, Athena, Hera ve Aphrodite arasında gerçekleşen güzellik yarışması mitosuna Antandros’un ev sahipliği yaptığını vurgulamaktadır (Polat, 2021). Dolayısıyla mitolojik de olsa tarihte bilinen ilk güzellik yarışmasının burada gerçekleşmesi ve daha ayrıntılı olarak sonraki bölümde değinilecek olan Aeneas Destanı kapsamında Roma İmparatorluğu’nun kurucu atalarının İda Dağı’ndaki keresteler ile Antandros’ta yaptıkları tekneler vasıtasıyla buradan yola çıkılarına inanılması Antandros’un tarihsel ve kültürel önemini artırmaktadır.

Yöntem

Kültürel mirasın korunmasında sivil toplum kuruluşlarının nasıl bir rolü olabileceğine dair yürütülen çalışmada vaka olarak Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği seçilmiştir. Derneğin tercih nedenlerinden biri İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2024) tarafından paylaşılan 364 kamu yararına çalışan dernek arasında Antandros Derneği dışında doğrudan bir somut kültürel miras ile ilgilenen başka bir dernek bulunmuyor olmasıdır. Bir diğer neden ise bu Derneğin Antandros Antik Kenti gibi somut bir kültürel mirası ortaya çıkarma, koruma ve tanııtma bağlamında faaliyet yürütecek benzeri derneklere örnek olabilecek nitelikte bir sivil toplum kuruluşu olmasıdır.

Bu çalışmada temel olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çünkü nitel araştırma yöntemi insanların tutumlarını, algılamalarını ve deneyimlerini derinlemesine bir biçimde incelenmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım, 1999, s. 9-10). Buradaki amaç genellenebilir bilgiler yerine açıklayıcı ve detaylı bilgilere ulaşılmasıdır. Bu nedenle gerek Yin (2014) gerekse Creswell (2020) tarafından mevcut koşulların daha derin bir biçimde anlaşılması istendiğinde kullanılması önerilen vaka çalışması tasarımı tercih edilmiştir. Çünkü kültürel mirası merkezine alan sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili literatürde yeterli bilgi bulunmaması nedeniyle Antandros Derneği ile ilgili süreçlerin farklı veri kaynakları kullanılarak betimlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Vaka çalışmasının gerçekleştirilmesi amacıyla mülakat yapılması gerektiğinden Erzurum Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’nun 23.02.2023 tarihli ve 2300007331 numaralı belgesiyle alınan onayın ardından saha araştırması başlatılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve bilgi zengini kişilere ulaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede bir dernek yetkilisi ve kazı ekibinden bir profesyonel olmak üzere toplam iki kişi ile derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş, dernek yetkilisi DY, kazı ekibi yetkilisi ise KY olarak kodlanmıştır. Patton’a (2014) göre nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü ile ilgili bir kural bulunmamaktadır ve nitel araştırmalardaki temel amaç veri doygunluğuna ulaşmaktır. Bu nedenle belirli bir katılımcı sayısına erişmekten ziyade alanlarının uzmanları ile derinlemesine bir inceleme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları dokümanlardan ve

literatürden elde edilen bilgiler neticesinde hazırlanmış olup aynı zamanda Antik Kent çevresinde yapılan gözlem neticesinde oluşturulmuştur. Söz konusu gözlem daha önce bahsedildiği üzere yazarlardan birisi tarafından 2021 yılında Antandros Antik Kenti kazı alanında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mülakattan elde edilen verilerin literatür ve doküman analizinden sağlanan verilerle karşılaştırılmasıyla veri çeşitlemesine gidilmiş ve Başkale'nin (2016) de önerisi ile örtüşecek biçimde; iç geçerlik, güvenirlik ve objektiflik açısından nitel yöntemin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim Glesne'ye (2015) göre de nitel araştırmalarda mülakat, gözlem ve doküman incelemesi olmak üzere üç temel veri toplama tekniği kullanılmaktadır ve böylelikle daha bütüncül sonuçlar elde edilmektedir. Netice itibarıyla bir sivil toplum kuruluşunun kültürel mirasın korunmasında nasıl bir rol üstlenebileceği ve aynı zamanda kültürel mirasın yerleşim yerleri üzerinde ne gibi olumlu etki yapacağı analiz edilmiştir. Bu analiz kapsamında ön plana çıkan temalar kapsamında ise bulgular bölümünün alt başlıkları oluşturulmuştur.

Bulgular

Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği

Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği 02.09.1999 tarihinde bölgede tespit edilen ve edilecek yerlerin sit alanına alınması, Antandros Antik Kenti'nin gün ışığına çıkarılması ve korunmasına destek vermek amacıyla Balıkesir ili Edremit ilçesinde kurulmuştur (Antandros Derneği, t.y.[a]). Dernek, Bakanlar Kurulu'nun 07.08.2006 tarih ve 2006/10904 sayılı kararı gereği kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmiştir (Antandros Derneği, t.y.[a]). 2024 yılı itibarıyla İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre aktif dernek sayısı 100 binin üzerinde iken bu derneklerden yalnızca 364 tanesi kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahiptir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2024). Kamu yararına çalışan bir dernek olduğundan dolayı Antandros Derneği'nin amacının ve bu amacı gerçekleştirmek için yürüttüğü faaliyetlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bu statü ile Antandros Derneği'nin yıl içinde elde ettiği gelirin en az yarısının toplum yararına kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Kamu yararına çalışan dernek statüsü dernekler için oldukça önemli sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin 23.11.2004 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlük kazanan 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 27. maddesine göre kamu yararına çalışan derneklerin mallarına karşı işlenen suçlar devlet malına karşı suç işlenmiş gibi cezalandırılmaktadır.

Derneğin misyonu, “Antandros Antik Kentinin kamulaştırmalarının tamamlanması ve ören yeri ilan edilmesi, Bakanlıkça düzenlenerek korunması, çıkan eserlerin/ buluntuların sergilenebilmesi için arkeoloji müzesi açılması, kazı çalışmalarının daha uzun dönemde ve iyileştirilmiş koşullarda yapılması ve tanıtılması” olarak belirlenmiştir. Derneğin vizyonu ise; “Antandros ve Kaz Dağı'nın doğal ve kültürel

miras olarak UNESCO tarafından tescili, Antandros'ta gemilerini yaparak yola çıkan ve Roma'yı kuran mitolojik kahraman Aeneas'ın Rotasını Uluslararası Kültür Rotası olarak tescili ve aynı yolculuğun, yeniden antik gemiler yaparak gerçekleştirilmesi için kazı başkanlığımız ve Edremit Belediyesi ile birlikte başlattığımız projeyi, ulusal ve uluslararası düzeyde yeni katılımcılarla güçlendirerek iş birliği yapmaktır" biçiminde ifade edilmiştir (Antandros Derneği, t.y.[a]).

Antandros Antik Kenti'nden çıkan eserler Bursa Arkeoloji Müzesi ile Balıkesir Kuvayi Milliye Müzesinde sergilenmektedir. Ancak pek çoğu sergi alanlarının yetersizliğinden dolayı müze depolarında bekletilmektedir. Derneğin amaçlarından biri de bu nedenle Edremit'te geniş bir bahçeye sahip ve yaşayan müze² konseptli bir arkeoloji müzesi kurulmasıdır. Burada bir müze kurulması hem buradan çıkan eserlerin yerinde sergilenmesi hem de bölgeye deniz turizmi nedeniyle gelen turistlerin Edremit'te bir gün daha fazla geçirmesine vesile olabilmesi açısından önemlidir (ArkeoMedya, 2020). Ayrıca bölgedeki deniz turizmi sınırlı bir dönemde yapılırken Antandros'un da etkisiyle gerçekleştirilecek kültür turizminin yılın tamamına yayılabileceği unutulmamalıdır.

Derneğin Kuruluş Süreci, Yapısı ve İşleyişi

Derneğin kuruluş sürecinin izleri 1999 yılının öncesinde bulunmaktadır. Derneğin kurucuları arasında yer alan Gülçin Cömert, Bandırma Belediyesi'nde çalıştığı yıllarda Daskyleion kazılarına destek olarak Bandırma Müzelerini Kurma ve Yaşatma Derneği kurulmasına öncülük etmiştir. O dönemde söz konusu derneğin uğraşları sonucu Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bandırma Belediyesi'nin destekleriyle Bandırma'ya bir müze kazandırılmıştır. Ardından Gülçin Cömert Altınoluk Belediyesinde çalışmaya başlamıştır ve dönemin belediye başkanı İsmail Aynur, Antandros kazılarını başlatmak istediğini kendisine ifade etmiştir. Daha sonra yine Gülçin Cömert tarafından davet edilen Daskyleion kazı başkanı Prof. Dr. Tomris Bakır ile Prof. Dr. Gürcan Polat bölgeye gelerek incelemelerde bulunmuş ve burada kazı yapılmasına karar vermişlerdir. Bu kararın ardından Gülçin Cömert ile gazeteci Remzi Erkürem önderliğinde ve bir grup gönüllüyle birlikte Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği kurulmuştur (ArkeoMedya, 2020). Gerek derneğin kuruluş sürecinde gerekse Antandros kazılarının sistematik bir biçimde başlatılmasında Gülçin Cömert'in kişisel deneyimi ve ikili ilişkileri oldukça önemlidir. Bir önceki bölümde değinildiği üzere 1990'lı yılların başından 1995 yılına kadar kurtarma kazıları yapılmışsa da bu kazılar sistematik bir kazı çalışmasına dönüşmemiştir. Ardından dönemin Altınoluk Belediye Başkanı İsmail Aynur'un kişisel çabası ve Gülçin Cömert'in Bandırma'daki Daskyleion kazıları vasıtasıyla Prof. Dr. Tomris Bakır ve kazılarda yer alan Prof. Dr. Gürcan Polat ile iletişiminin olması Antandros kazılarının sistematik olarak başlamasındaki önde gelen faktörlerdir. Diğer yandan yine Gülçin Cömert'in Bandırma Müzelerini Kurma ve

2 Tezcan Akmeşme'te (2017) göre izleyicilerin kültürel miras ile çeşitli miras etkinlikleriyle etkileşime girmesine sağlayan müzeler yaşayan müze olarak tanımlanabilmektedir.

Yaşatma Derneği'nin kuruluş ve işleyiş sürecindeki deneyimini Antandros Derneği'ne aktarması süreç açısından oldukça önemlidir. Dernek yetkilisinin (DY) derneğin kuruluş sürecine ilişkin düşünceleri ise aşağıdaki gibidir:

“Derneğin kurulmasındaki temel amacımız kazılara destek olmak, sponsor olmaktır. Tabii bunların temelinde hep arkeolojik kazılara yeterince destek olunmaması ve sponsor bulunmaması yatıyor. Yani bugün de bizim kazılarımıza Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ana sponsor, Bakanlıktan tabii destek geliyor ancak senelik 100 bin TL gibi 70 bin TL gibi destek geliyor. Valilikten, YİKOB'tan [Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı] da biraz destek geldi geçen yıl o da sevindirici bir şey olmuştu.” (DY)

Dernek yetkilisinin ifadesinden anlaşılabacağı üzere derneğin kurulmasındaki temel saik kazılara sponsor bulunması olmuştur. Nitekim bu çerçevede başarılı olunmuş ve özellikle 2007 yılına kadar kazıların devamı söz konusu sponsorluklar vasıtasıyla mümkün olmuştur. Kazı yetkilisinin (KY) aşağıdaki ifadesi bu durumu destekler niteliktedir:

“İlk etapta da tamamen derneğin sağladığı bütçe ile kazıyı yürüttük. İlk etapta biz müze başkanlığında ve bilimsel danışmanlıkla kazı çalışmalarını yürüttük. 2007 yılına kadar kazı çalışmaları böyle yürütüldü. O döneme kadar tamamen derneğin ve belediyenin sağladığı imkanlarla biz kazıları yürüttük. Dernek kurulmuştu ama dernek gerçek bir sivil toplum kuruluşu gibi çalışmıyordu o dönem. Çünkü Remzi Bey tamamen kendi şahsi ilişkileriyle sponsor buldu. Önden bir İş Bankasını buldu. Yüzey araştırmasını onun finansıyla gerçekleştirdik. Arkasından Akbank'ı yine özel ilişkileriyle bu işe sponsor yaptı. Sponsorluk da şu şekilde: Derneğe yardım olarak para aktarılıyor, dernekten bütün harcamalar gerçekleştiriliyordu. Sonrasında Hedef Alyans Holdingi kendi çabasıyla buldu. Yani daha çok tek kişilik bir dernek görünümündeydi. 2007 yılında Bakanlar Kurulu kararlı kazıya dönüşünce biz, Bakanlık bir bütçe ayırdı bize, statümüz değişmişti. Çok büyük bir para değildi ama yine de iş görebilecek mahiyette bir paraydı. Bu süreçte yaşanan sorunlar nedeniyle Remzi Bey dernekten ayrıldı. Sonrasında dernek gerçek anlamda dernek olmaya başladı. Yani herkes bir arada çalışmaya başladı. Topluma mal olmaya başladı. Tüm duyarlı kişiler bu dernek çatısı altında buluşmaya başladılar ve tabii sponsor açısından sıkıntı yaşamaya başladık bu kez. Daha önce Remzi Bey'in özel ilişkileri ile bu sorun atlatılıyordu.” (KY)

Derneğin işleyişinde 2007 yılı bir milat niteliği taşımaktadır. Bu tarihe kadar müze başkanlığında ve Gürçan Polat'ın bilimsel danışmanlığında yürütülen kazı çalışmaları, 2007 yılı itibarıyla Bakanlar Kurulu kararı ile doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmeye başlamıştır. Daha önce bizzat Remzi Erkürem'in kişisel

çabalarıyla bulunmuş sponsorlar kazının başlangıcında ve takip eden yıllarda sürdürülmesine önemli katkı sunmuş olsa da bu durum, derneğin tek bir kişi çevresinde faaliyet yürütmesine yol açmıştır. Ancak 2007 yılı sonrasında dernek gerçek anlamda bir sivil toplum kuruluşu (STK) görünümü elde etmiştir. Bununla birlikte yine 2007 yılı sonrasında sponsor bulma güçlüklerinin yaşandığı ve kazı çalışmalarının dernek tarafından maddi olmaktan ziyade manevi olarak desteklediği ortaya çıkmaktadır. Manevi destek konusuna ilerleyen bölümde yer verilmekle birlikte derneğin çok sesli bir ortamda yönetilmesine ilişkin dernek yetkilisinin ifadesi aşağıdaki gibidir:

“Altı yıl önce 60 kişiden oluşuyordu dernek ve üye olmanın bazı zorlukları vardı. Ben çoğalmak zorunda olduğumuzu ifade ettim ve şu an 370 üyemiz var. Bizim beş kişilik yönetim kurulumuzu birkaç yıl önce yedi kişiye çıkardık. Yedi asil üye ve yedi de yedek üyemiz var. WhatsApp grubumuzda da biz aslında asil ve yedek üyeler birlikte çalışıyoruz. Şu anda bana kimler asil sayarsanız hakikaten bilmiyoruz.” (DY)

Dernek yetkilileri, duyarlı bir vatandaşlık örneği sergileyerek özverili bir biçimde sürdürdükleri çalışmalar ile Antandros Antik Kenti’nin gün yüzüne çıkarılması ve tanıtılmasında öncülük etmektedir. Bu bağlamda dernek yapısını güçlendirecek, iş birliğini artıracak gelişmelerin sağlanması adına genişlemeye gidilerek derneğe üyelik yolunda var olan zorlukların ortadan kaldırıldığı ve üye sayısının arttığı görülmektedir.

Derneğin Tanıtım Faaliyetleri

Derneğin en aktif ve etkili olduğu alan şüphesiz tanıtım ve rehberlik faaliyetleridir. Nitekim bu çalışmanın yazarlardan biri de gerek Antandros Antik Kenti’ni gerekse Antandros Derneği’ni söz konusu faaliyetler aracılığıyla tanımış ve bu çalışmanın konusu hâline getirmiştir. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri ise şöyledir:

“Antandros ile ilgili yaptığımız işlerden bir tanesi kazı alanında gönüllü rehberlik. Bunlar ya akademisyenler oluyor ya turistik bir tur oluyor ya da öğrenciler oluyor. Kazı alanına gelen gruplara, önceden haber verdikleri takdirde, gönüllü olarak rehberlik yaparak kazı çalışmaları, Antandros’un tarihçesi ve mitoslar konusunda bilgi veriyoruz. Ayrıca okullar davet ettiğinde okullara da gidip öğrencilere sunum yapmaktayız. Buradan önemli kazanımlar elde ediyoruz, sanırım buna en güzel örnek sizsiniz. Sizi de yıllar önce burada gezdirmişiz.” (DY)

“Dernek olmasaydı Antandros’un adını siz duymazdınız. Yani o kadar hem bedenlen hem de maddi özverilerde bulunularak her fuara gidilir, her tanıtıma gidilir, her gelen gezdirilir. Üç kişi bir araya gelip derneğe telefon edin biz gezmek istiyoruz diye hemen dernek üyelerinden bir rehber size mihmandarlık eder. (KY)

“Hem burada tanıtıyoruz hem de fuarlarda biz tanıtıma devam ediyoruz. Geçtiğimiz yıl Heritage Fuarı’na katıldık. Orada mozaik workshop’u yaptık. “Bir taş da sen koy” diye.

Gelen bütün ziyaretçilerle Antandros mozağının bir örneğini yaptık. Bir taş koydular. Sayın bakanımız da koydu. Sikke bastırıyoruz. Antandros sikkesi olan bir kent. Bütün bunlar farkındalık yaratan şeyler.” (DY)

Derneğin tanıtım faaliyetleri yalnızca Edremit’e gelen ve rehberlik talebinde bulunan kişilerle sınırlı değildir. Bunun yanında turizm ve kültürel miras ile ilgili farklı fuarlara katılım sağlanarak Antandros Antik Kenti’nin tanıtımı sağlanmaktadır. Ayrıca söz konusu fuarlarda sikke basımı, mozaik tasarımı gibi interaktif uygulamalar ile sıradan tanıtım faaliyetlerinin bir adım ötesine geçildiği ifade edilebilir.

Gönüllülük

Literatürde STK kavramı hem gönüllü kuruluş hem de kâr amacı gütmeyen kuruluş terimlerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Costoya, 2007, s. 15; Frumkin, 2002, s. 1). Gönüllü eylemden kaynaklanan gayri resmî bağlar STK’ler için oldukça önemlidir. Çünkü böylelikle tek bir konunun veya bireyin kuruluş içerisinde baskın hâle gelmesinin önüne geçilmiş olur. Bu durum ayrıca çok sesliliği beraberinde getirmektedir (Frumkin, 2002, s. 39). Dernek özelinde gönüllülüğe ilişkin kazı yetkilisinin değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

“Yani bu tamamen bir özveri işi ve bu özveriyi vermeye istekli kişilerin oluşturması bu derneğin en büyük avantajı. Asla egolar yok. 70 yaşına gelmiş bir hanımefendinin, beyefendinin size dernekte üç kuruş para kazandırmak adına servis yaptığını görürsünüz. Derneğin örnek olay teşkil etmesinin en önemli nedeni bu.” (KY)

“Burada çok bilinçli bir grubun oluşturduğu bir derneğimiz var. Birçoğuna baktığınızda yerlisi değiller. Buranın da en büyük avantajlarından birisi bu. İstanbul, Ankara gibi metropollerden gelmiş olan kişilerin emekli olduktan sonra yerleştikleri bir alan burası ve belirli bir bilinç ve eğitim düzeyine sahipler. Bu yönde olaya bakış açıları çok farklı. Kimse bir çıkar beklemiyor ne maddi ne manevi.” (KY)

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda ortaya çıkan bulgulardan biri gönüllülüğün yanı sıra Antandros Derneği üyelerinin önemli bir bölümünün emeklilerden oluşuyor olmasıdır. Seccombe ve Lehes (2015: s. 23) tarafından yürütülen bir çalışmada da Birleşik Krallık’taki kültürel miras unsurları konusunda gönüllülük faaliyeti yürütenlerin büyük çoğunluğunu emeklilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Gönüllüler genellikle gönüllülüğe sosyal bir faaliyet olarak ve emeklilik zamanlarının aktif ve anlamlı bir şekilde kullanılması olarak katılmaktadır. Zira birey için gönüllülük, özellikle emeklilikte yüksek düzeyde kişisel tatmin ve güçlü bir amaç duygusu sağlayabilmektedir. Bu durum Antandros Derneği ve dernek üyeleri için de geçerlidir.

Seccombe ve Lehes’e (2015) göre kültürel miras söz konusu olduğunda gönüllülüğünün ayrı bir önemi vardır. Bu alanda gönüllülük, kazı alanını yönetme, ziyaretçilerle

etkileşimde bulunma, onlara bilgi sağlama, kazı alanını tanııtma, eğitim faaliyetlerinde bulunma ve fon toplama gibi konularda faydalı olmaktadır. Gönüllüler genellikle ilgili oldukları kültürel miras hakkında heveslidirler ve bunların özellikleri hakkında kapsamlı bilgiye sahiptirler. Bu nedenle söz konusu kültürel mirasın en değerli elçileri, olağanüstü tur rehberleri ve kişisel tercümanlar olabilirler (Seccombe & Lehnese, 2015, s. 23). Bu durum bir STK olarak Antandros Derneği'ni kamu sektörü ve özel sektörden tam anlamıyla farklılaştırmaktadır. Kâr amacı gütmeyen ve mesai mefhumu gözetmeksizin yürütölen gönüllölük esaslı dernek faaliyetleri bu kapsamda ön plana çıkmaktadır.

Yerel Halk ile İlişkiler

Arkeolojik alan yönetimi süreçlerinde giderek daha fazla halk katılımı bileşenlerinin yer almasıyla birlikte, yerel toplulukları işgücü kullanımının ötesinde arkeolojik çalışmalara dahil etmek, Türkiye'de oldukça yeni bir kavramdır (Ricci & Yılmaz, 2016, s. 41-42). Her ne kadar bu durum doğrudan kazı başkanlıklarını ilgilendirse de genellikle yaz aylarıyla sınırlı kazı dönemlerinde ilgili akademisyenlerin bir de yerel halk ile ilişkilere ilişkin adımlar atması oldukça güçtür. Böyle bir durumda Antandros Derneği örneğinde olduğu gibi STK'lar vasıtasıyla yerel halkın kazı süreçlerine dahil edilmesi kolaylaşmaktadır. Konuya ilişkin dernek yetkisinin görüşleri şöyledir:

“Biz mesela Edremit İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağılı Halk Eğitim ile birlikte kurslar başlattık. Bu kurslarda Antandroşta çıkan buluntuların benzerlerini yeniden üretmeye başladılar buradaki arkadaşlarımız. Bunları, hediyelik eşyaları satarak gelir temin etmelerini sağlıyoruz. Yani karşılıklı bir bağ kuruyorlar. Bu bağ duygusal bağ, maddi bağ, ne olursa olsun bir şekilde bağ kurmaları gerekiyor.” (DY)

Ricci ve Yılmaz'a (2016, s. 45) göre kültürel mirasın veya sit alanlarının sürdürülebilirliği açısından daha iyi düzenlenmiş bir mevzuattan ziyade yerel halka yönelik potansiyel sosyal ve ekonomik faydalara odaklanması gerekmektedir. Farklı bir ifadeyle sosyal ve ekonomik faydaların, birçok topluluk için miras varlıklarını korumaya yönelik bir teşvik görevi görmesi mümkündür. Bununla birlikte Orbaşlı (2013, s. 237-238) tarafından da arkeolojik alanların, turizmin beklentilerinin ötesine geçerek yerel ve bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmanın lokomotifini olabileceğı ileri sürölmektedir. Durumun Antandros Antik Kenti örneğinde gerek kazı başkanlığı gerekse Antandros Derneğı tarafından fark edildiğı görölmektedir. Kazı ve dernek yetkilileri yerel halk ile Antandros Antik Kenti arasında hem manevi hem de maddi bir bağ oluşturmaya gayret göstermektedir. Katılımcılar bu durumu aşğıdaki ifadelerle belirtmektedirler:

“Başka yerlerde de kazıların dernekleri olmalı diye düşünöyoruz. Bu, akademisyenlerin de yerel halkla ilişkisini sağlar aslında. Çünkü birçok yerde göröyoruz ki akademisyenler orada kazılarını yapıp gidiyorlar.” (DY)

“Bizim burada amacımız kültür varlığının korunması ve gelecek kuşaklara da aktarılması. Hepimizin çabası aslında bu yönde. Benim anlayış olarak da oradaki bilinci oluşturmak ve oradaki yaşayanların oradan bir şekilde kazanç elde etmelerini sağlamak. Çünkü o zaman koruma bilinci geliyor.” (KY)

Kazı yetkilisinin ifadesinin yanı sıra kültürel mirası ve sit alanlarını koruyabilmek amacıyla yerel halkla ortaklıkların kurulması farklı yazarlarca da tavsiye edilmektedir. Örneğin Ricci ve Yılmaz (2016, s. 46) yerel halkın çeşitli mahsul ve diğer yerel ürünleri satması için organik çiftçi pazarlarının düzenlenmesini; okul çağındaki çocuklar ve yetişkinler için miras eğitimi düzenlenmesini ve bölgenin belirli yönlerini temsil eden çekici hediyelik eşyaların üretiminde yerel kadınların becerilerini geliştirmeleri için atölyelerin oluşturulmasını önermektedir. Ayrıca özellikle okul çağındaki çocuklar başta olmak üzere yerel halka verilen kültürel miras eğitimleriyle miras alanlarının ihmal edilmesini önlemek; yağmalama ile kaçak kazı uygulamalarını ve genel itibarıyla yıkımı sona erdirebilir (Ricci & Yılmaz, 2016, s. 53). Çalışmanın farklı bölümlerinde değinildiği üzere Antandros Derneği tarafından gerçekleştirilen; okullarda ve kazı alanında öğretmenlere ve öğrencilere yönelik sunum ve tanıtımların yapılması, yerel halka yönelik halk eğitim merkeziyle iş birliği içerisinde hediyelik eşya üretimi, Dernek bahçesinde yürütülen arkeopark projesi gibi faaliyetlerin tamamı ilgili literatürde tavsiye edilen uygulamalar ile örtüşmektedir.

Dernek Projeleri

Aeneas Kültür Rotası ve Erasmus+ Projesi

Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere İda Dağı pek çok mitolojik hikâyeye ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan biri olan ve M.Ö. kaleme alınan Aeneas Destanı'na göre Truva Savaşı sonrası Zeus tarafından Troya'yı tekrar kurmak üzere Troya kahramanlarından Aeneas görevlendirilmiştir. Troya'yı terk eden Aeneas ve beraberindekiler İda Dağı'nın eteklerindeki Antandros'a gelir ve burada gemiler inşa ederek İtalya'nın Roma kentinde sona erecek uzun bir yolculuğa çıkarlar. Bu süre zarfında bugünkü Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Tunus ve İtalya'daki 21 farklı sahil bölgesine yerleşmeye çalışırlar. Roma İmparatorluğu'nun kurucularının Aeneas soyundan geldiğine inanılmaktadır (Edremit Belediyesi, 2021; Polat, t.y.). Diğer bir ifade ile Roma İmparatorluğu'nun tohumları Anadolu'da atılmış ve İmparatorluğun kuruluşu Antandros kıyılarında başlayan bir yolculuk sonucu gerçekleştirilmiştir. Antandros kazı başkanı Gürcan Polat'ın önerisi üzerine 2011 yılında Altınoluk Belediyesi ve Antandros Derneği paydaşlığında “Castro & Antandros” Avrupa Birliği projesi yapılmıştır (Edremit Belediyesi, 2021; 2020; Polat, t.y.). Böylelikle Aeneas Rotası Projesi'nin ilk adımı atılmıştır. Castro, Aeneas'ın Antandros'tan ayrıldıktan sonra karaya çıktığı ilk İtalya kentidir. Ege Üniversitesi, Edremit Belediyesi ve Antandros Derneği'nin girişimleri sonucunda Aeneas Kültür Rotası, 2021 yılında Avrupa Konseyi tarafından tescilli kültür rotası olarak ilan

edilmiştir. Böylelikle Türkiye’den başlayan ve Avrupa Konseyi tarafından tescil edilen ilk kültür rotası Aeneas Kültür Rotası olmuştur (Edremit Belediyesi, 2021; ArkeoMedya, 2020; Polat, t.y.).

Aeneas rotasıyla da bağlantılı olarak 2018 yılında Erasmus+ Programı Bireylerin Öğrenme Hareketliliği kapsamında; “Avrupa Gençleri Antandros’ta Buluşuyor” başlıklı bir proje uygulanmıştır. Bu proje kapsamında İtalya, Yunanistan, Romanya, Polonya, Macaristan ve Letonya’dan gelen 29 genç ile Antandros kazı ekibinden gençler bir araya getirilerek çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Antandros Derneği, t.y. [c]). Böylece farklı ülkelerden ve kültürlerden gençlere Aeneas’ın yolcuğunun başlamış olduğu Antandros Antik Kenti tanıtılarak kültürel bağların kuvvetlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların söz konusu projelere ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“İlk AB projemiz Aeneas ile ilgili olmuştur. Hocalarımızla birlikte yine dernek aracılığıyla yapıldı. Aeneas efsanesinin izini sürmek amacıyla İtalya’nın Castro kenti ile ortak olarak yapıldı. Onların da çok hoşuna gitti ve geldiklerinde buraya Castro Belediye Başkanı ata topraklarına geldim diyerek çok duygulandı, gözleri yaşardı ve biz bunun izini sürmeye devam ettik. Uluslararası çalıştaylar yaptık. O ilk projede de bir fon alınmıştı tabii dernek olarak, kazı ekibi olarak. Sonra yine Aeneas ile bağlantılı, Antandros’u içeren bir Erasmus projesi yaptık. Altı farklı ülkeden öğrenciler geldi, kazı alanını gezdiler. Bizim kazı ekibindeki gençlerimizle birlikte iletişim kurdular. O da bir fonlama oldu.” (DY)

“İki mitos arasında kaldık, ilk güzellik yarışmasını mı ön plana çıkaralım yoksa Aeneas Destanını mı? Aeneas’a karar kıldık çünkü çok daha fazla paydaş bulma imkânımız vardı. Ciddi bir deniz yolculuğu geçiriyor. Yani burada Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, İtalya, Tunus’a gitmiş oluyor. Bunun ilk adımı olarak dernek vasıtasıyla AB projesini geliştirdik.” (KY)

Bahse konu projeler vasıtasıyla hem dernek ve kazı başkanlığı maddi bir destek elde etmiş hem de Avrupa Birliği’nin de etkisiyle Antandros Antik Kenti’nin uluslararası düzeyde tanınırlığına katkı sağlanmıştır. Nitekim 2011-2012 yıllarında 12 ay süreyle uygulanan “Anadolu-Avrupa, Tarihi ve Mitolojik Bağlantısı: Castro & Antandros” başlıklı proje kapsamında AB tarafından paydaşlarca kullanılmak üzere yaklaşık 95 bin Avro hibe edilmiştir (Avrupa Birliği Başkanlığı, t.y). Ayrıca söz konusu projelerde kazı başkanlığı ile Derneğin paydaş olarak yer almasının projelerin başarısında önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Diğer yandan kültürel miras turizminde anlatılara olan ilgi giderek artmaktadır (Alvarez vd., 2016, s. 2). Bu nedenle Antandros Antik Kenti’ni içeren mitosların ön plana çıkarılması bölgenin arkeolojik değerinin yanı sıra turistik değerinin artmasına da katkı sağlayabilmektedir.

Çocuklarla Arkeopark

Kültürel mirasın halk tarafından benimsenmesinde geleceğin yetişkini olarak kültürel mirasa sahip çıkacak çocuklar oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Antandros kazı ekibinden Doç. Dr. Yasemin Polat tarafından hazırlanan “çocuklarla arkeopark” projesi kapsamında basılan iki kitapçık dağıtılmakta ve dernek üyelerinden oluşan eğitici ekip ile Edremit genelinde 7-15 yaş arası çocuklara dernek merkezinde Antandros kazıları, arkeoloji, Kaz Dağı (İda) mitosları konusunda görsel sunumlar yapılmakta ve dernek binası olarak kullanılan Abdullah Efendi Konağı bahçesine gömülen buluntu benzerleri ile kazı çalışması gerçekleştirilmektedir. Proje kapsamında 2015 yılından bu yana binlerce öğrenciye eğitim verilmiştir ve proje, gelen talepler doğrultusunda yağışsız havalarda sürdürülmektedir (Antandros Derneği, t.y.[b]). Proje sayesinde ilk kez arkeoloji ile tanışan çocuklar bahçede yaptıkları kazı sonunda ortaya çıkardıkları buluntu taklitlerini temizleyip rapor tutma, ölçü alma ve fotoğraflama aşamalarını gerçekleştirmektedir. Kazı çalışması sonrasında ise katılımcılar, Antandros Derneği üyeleri tarafından çocuklar için özel olarak hazırlanan Truva kahramanları Paris ve Helen’in kıyafetleri içerisinde fotoğraf çektirip Antandros Antik Kenti kazılarını ziyaret etme imkânı bulmaktadır (Habertürk, 2018). Çocuklarla Arkeopark projesine ilişkin katılımcı görüşleri ise şöyle olmuştur:

“Çocuklarla arkeopark etkinliği, Yasemin hocamınızın başlattığı ve bizim dernek olarak sürdürdüğümüz etkinlik. Yıllar önce bu etkinliğe katılan küçük bir öğrenci o kadar etkilenmiş ki bu etkinlikten, yıllar sonra arkeoloji bölümünü seçmiş ve bize gönüllü olarak gelip kazılarda yardımcı olmak istiyor. Yani yapılan her şeyin daha sonra bir şekilde Antandros’a dönüşü oluyor, yararı oluyor diye düşünüyorum.” (DY)

“Çocuklarla arkeopark projesi kapsamında bugüne kadar 3200 öğrenciye ulaştık. Ücretsiz, gönüllü olarak yapıyoruz bunu. Çocuklar geliyor dernek merkezimizde onlara arkeoloji, mitoloji ve Antandros’un tarihi ile ilgili sunum yapıyoruz. Daha sonra derneğin bahçesine önceden gömdüğümüz buluntuları çıkarmalarını istiyoruz. Ücretsiz dağıttığımız kitapçıklarla buluntuların ne olduğunu, hangi döneme ait olduğunu öğreniyorlar. Sonra antik giysi giydiriyoruz onlara. O da eğitimin bir parçası çünkü. Onların da bir adı var: Peplos var, himation var, fibulalar var iğneler, onları da öğreniyorlar. Sonra onlara birer belge veriyoruz. Antandros’un küçük arkeoloğu oldunuz diyoruz. Bu proje gerçekten çocuklarda farkındalık yaratıyor.” (DY)

“Dernek vasıtasıyla bir arkeopark oluşturuldu bahçede. Bu konuda Doç. Dr. Yasemin Hanım’ın yaptığı iki kitapçık var. Bir arkeoloğun görevlerine ilişkin bir kitapçıktır birisi çocuklara yönelik. İkincisi de buluntu kataloğudur. O gömdüğümüz buluntuların katalogları oluşturuldu onun tarafından. Hem fotoğrafları var hem çizimleri var. Antik dönemde kullanım amaçları orada

ifade ediliyor ve tarihi yazar. Çocuklar orada yaptıkları kazı çalışmasında onları buldukları zaman alırlar, getirirler, ölçülerini alırlar. Bir arkeolog nasıl çalışırdan yola çıkarak oradaki uygulamaları yaparlar. Parçalanmışsa onları birleştirirler ve katalogtan aynısını bularak antik dönemde ne işe yaradığı, hangi tarihten olduğu konusunda da bilgiler edindikten sonra müzeye götürülmek üzere dernek yetkililerine teslim ederler. Amaç burada o bilinci oluşturmaktır. Orada nasıl çalışılması gerektiği ve en sonunda bunun müzeye kazandırılması gerektiği konusunda bir bilinç oluşturmaktır.” (KY)

Bu proje sayesinde ağaç yaşıyor eğilim prensibiyle bölgede yaşayan ve eğitim gören çocuklar hem arkeoloji hem de Antandros Antik Kenti konusunda bilinçlendirilmektedir. Böylece kültürel mirasın gelecek kuşaklara sürdürülebilir bir biçimde aktarılmasına katkı sağlanmaktadır.

Antik Yemek Projesi

Antandros Antik Kenti’nin tanıtımı Antandros Derneği tarafından çok yönlü bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Örneğin Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin desteğiyle Antandros Derneği tarafından, “Antandros Antik Yemekleri Galası” düzenlemiştir. Etkinlik kapsamında bölgenin gastronomi turizmüne katkı sağlayacak nitelikte çeşitli tarih kitaplarından, arkeolojik bulgulardan, mitolojik hikayelerden ve uzmanlardan elde edilen bilgiler ışığında 30 çeşit yemek hazırlanarak davetlilere ikram edilmiştir (Firik, 2022). Böylelikle gelecekte açılacak bir turistik tesis ile bölgeyi ziyaret eden turistlerin tarihi dokuyu ziyaretlerinin ardından bölgeye özgü malzemelerden yapılan antik yemeklerin tadına bakarak antik dönemde yaşamış olan insanların damak tadına ilişkin fikir edinmesi mümkündür. Dernek yetkilisinin bu faaliyet alanıyla ilgili görüşleri ise şöyledir:

“Antik yemek diye bir çalışmamız oldu. Biz Aeneas rotası çalışmaları esnasında bir “garum sos” yaptık kazı alanında. Bu Türkiye’de ilk kez yapıldı. Garum sos şudur: Antik dönemde hem tuz ihtiyacını sağlamak hem de afrodizyak etkisi yaratan bir sos. Büyük küplerde yapılıyor ve içine deniz suyu, tuz, büyük balıkların bağırsakları, küçük balıkların kendisi ve aromatik bitkiler katılıyor bunun içine. Uzun aylar boyunca fermente ediliyor. Hatta biraz kötü bir koku yaydığı için kentlerin uzağında yapılıyor ve ticareti yapılan bir şey bu. Daha sonra süzülüp zeytinyağı ile karıştırılıyor ve sos hâline getiriliyor, yemeklerde kullanılıyor. Biz bu sosu yaptık ve bununla yemek yaptık Aeneas çalıştayında. Gelen konuklara da ikram ettik. Gerçekten farklı bir şey oldu. Sonra buradan yola çıktık ve bu antik yemek olayı ilgi çekecek bir olay hem de turizme katkıda bulunacak. Neden dersiniz çünkü buraya gelen turistler Antandros’u ve Adramytteion’u gezecekler, İda’ya çıkacaklar. İda’da Zeus’un Hera ile evlendiği ve Troya savaşını yönettiği 1774 rakımda duracaklar ve binlerce

yıl önce Antandros'ta yapılmış antik yemekleri yiyecekler. Böylece turizmcilere de bir katkısı olacak. Ve bir antik yemek gecesi yaptık gala yaptık geçtiğimiz yıl. Çok ilgi gördü. Yani 30 çeşit yemek yaptık orada. Antik kaplarda ikram ettik, sunduk. Güzellik yarışmasını canlandırdık bizim üyelerimiz ile. İzmir'den bir hocamız geldi ve Lyra denilen antik çalgıyı orada sundu. Ve şimdi o yemekler kitap hâline geldi bu da Antandros'un tanıtımına katkı sağlayacak. Sponsor bulup o kitabı bastıracağız ve Antandros'un bir yayını da olacak. Böylece farklı yerlere duyurma olanağı bulacağız diye düşünüyorum.” (DY)

Moscardo ve Pearce (1986) turistlerin otantik turizm deneyimi istediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla antik kenti ziyarete gelen turistlere yüzlerce yıl önce burada tüketilen yiyeceklerin sunulması, buradaki mitoslar hakkında bilgi verilmesi ve antik giysiler ile mitosların canlandırılması antik kentin otantik yönünü güçlendirerek turistlerin ilgisini çekebilecektir. Ayrıca farklı görsel, işitsel araçların kullanılması ve diğer yandan tat ve koku alma duyularının harekete geçirilmesi gibi farklı uygulamaların müze deneyimini ziyaretçi için daha katılımcı, çok duyulu ve ilgi çekici hâle getirmesi mümkündür (Mihalache, 2014; Stevenson, 2014: s. 160). Bununla birlikte bu tür yenilikçi yaklaşımların son yıllarda literatürde ön plana çıkmasına rağmen uygulamada henüz yaygınlık kazanmadığı ifade edilebilir.

Sponsorluk İlişkileri

Derneğin temel gelir kalemleri arasında sponsorluklar önemli bir yer tutmaktadır. Gerek kazı çalışmalarına sağlanan destekler gerekse de diğer faaliyetlerin akamete uğramaması adına sponsorluklar vasıtasıyla elde edilen nakdi veya ayni destekler Antandros Antik Kenti'nin gün yüzüne çıkmasına, korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Derneğin kuruluş ve kazıların başlama aşamasında farklı sponsorluk ilişkilerine yukarıda değinilmiştir. Bu bölümde güncel sponsorluk bağlantılarına yer verilmektedir. Sponsorluk ilişkilerine dair katılımcı görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Dernek üyeleri kendi başlarına yapabilecekleri şeyin maksimumunu yapıyorlar. Hatta insan üstü gayret sarf ettiklerini de çok rahat bir şekilde söyleyebilirim. Yani hiçbir bütçeleri yok, kazançları sadece dernek binasında verdikleri kahvaltı ve servislerini de kendileri yapıyorlar. Bunun dışında halk eğitim ile ortak bazı aktiviteler yapıyorlar. Onlardan aldıkları çok küçük meblağlar var. Dernek üyelerinin sağladığı aidatlar var. Onun dışında ne yazık ki en ufak bir gelirleri yok ama onu artırmaya çalışıyorlar. Diğer sivil toplum örgütlerinin de yerel yönetimlerin de hatta Bakanlığın da onlara destek vermesi gerekir bu konuda. Yani bu sınırlı bütçeyle insan üstü gayretle yaptıkları şeyler var burada. Öyle şanslı bir kazıyız biz bu açıdan baktığımızda.” (KY)

“Dernek olarak doğrudan Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nden aldığımız yardımlara örnek vermek gerekirse; içinde bulunduğumuz Abdullah Efendi

Konağı maliye hazinesine ait ama tahsisi için büyükşehirle söyledik. Büyükşehirle restorasyon koşuluyla tahsis edildi. Biz buraya kira ödemiyoruz dolayısıyla bir kira katkısı oluyor. Belediye çatıyı onardı buraya klima kondu. Sunum yapıyoruz biz orada gelen konuklara ve çocuklara. O yüzden sandalye desteğinde bulundular. Bunun dışında sikke basma çok önemliydi tanıtım ve farkındalık için onu yaptılar. Bazen fuarlara ulaşım desteği veriyorlar. Broşür desteği sürekli devam ediyor. Ancak Derneğe doğrudan somut maddi yardım yok. Tamamen karşılıklı proje bazında.” (DY)

“Durmadan proje üretiyorlar, durmadan bir yerlere başvurmaya çalışıyorlar, sponsor bulmak için dosyalar veriyorlar devamlı bir yerlere. Ama onların bu çabasına karşılık geri dönüş ne kadar o soru işareti. Orada diğer diğer sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin devreye girmesi gerekiyor.” (KY)

Timothy ve Boyd’a (2006) göre kültürel mirası korumak için yeterli mali kaynak elde etmek özellikle gelişmekte olan ülkeler için zorluklarla dolu bir süreçtir. Dolayısıyla ticari faaliyetlere korumaya yönelik uygulamalardan daha fazla öncelik verme baskısı bu alanlarda veya ülkelerde daha yoğun hissedilebilir (Alvarez vd., 2016, s. 4). Bu nedenle sivil toplum kuruluşları tarafından sponsorluk ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi kültürel mirasın ortaya çıkarılması ve korunması için özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda yerel işletmelerle kurulan sponsorluk bağlantılarının kültürel mirasın yerel düzeyde sahiplenilmesine katkı sunma potansiyeli taşımaktadır. Yerel düzeydeki sponsorluk ilişkilerine ilişkin dernek yetkilisinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Ama biz şimdi kazıya destek olanlara, güzel yürekli insanlara sembolik olarak bir altın elma hediye ediyoruz. Örneğin kazı ekibine yiyecek yardımı yapmak gibi. Et üreten şirketler et veriyor. Zeytinyağı üreten şirketler zeytinyağı veriyorlar veya diğer eksikleri veriyorlar. Ama çok büyük miktarda yüz binler veren henüz yok. Biz bunu sağlamaya çalışıyoruz. Biz güçlü olduğumuz sürece, Antandros Derneği olarak farkındalık yarattığımız sürece, güvenilir olduğumuz sürece ve kazıların sesi duyulduğu sürece sponsor bulmak biraz daha rahat olacaktır diye düşünüyoruz.” (DY)

Mülakatlardan elde edilen verilere göre derneğin kuruluş ve kazıların başlama aşamasında bulunan kurumsal sponsorlar doğrudan maddi yardımda bulunmuşlardır. Ancak son geline nokta büyük kurumlardan ziyade yerel yönetimlerin ve yerel işletmelerin nakdi olmaktan ziyade aynı yardımlarda bulunduğu tespit edilmiştir.

Derneğin Kazılar Açısından Önemi

Yapılan derinlemesine mülakatlar neticesinde kazıların devamlılığının sağlanması açısından derneğin son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda hem dernek açısından hem de kazı ekibi açısından bu özenin nasıl algılandığını ortaya

çıkarmak önem taşımaktadır. Konuya ilişkin dernek yetkilisi ile kazı yetkilisinin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Antandros Derneği olmasaydı kazılar belki de dururdu. Gürcan hoca da her zaman itici güç olduğumuzu ifade ediyor. Çünkü arkeoloji zor bir bilim dalı, yaz-kış çalışıyorlar. Birbirimize motive edici güç oluyoruz ve artık aile gibi olduk. Dernek olmasaydı hem kazılar devam etmezdi hem bölgede tanınmazdı hem Büyükşehir Belediyesi’nin hem de Edremit Belediyesi’nin sponsorluğu olmazdı ve öğrenciler burayı tanımazdı. Çünkü milli eğitimde böyle bir olay yok biliyorsunuz. Son dönemde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile protokoller imzalandı. Mecburen öğretmenler antik kente gitmeye başladılar ve üç yıl önce öğretmenler geldiler onların seminer döneminde 600 öğretmene bir haftada kazı alanını gezdirdik. Edremit’te görev yapan bir tarih öğretmeni ben ilk kez geliyorum Antandros’a dedi. Bunlar içini acıtan şeyler insanların. O yüzden Antandros Derneği iyi ki var diyorum. O yüzden hepimiz 370 üyemizle bunu anlatmaya çalışıyoruz diyorum.” (DY)

“Şu an çok büyük maddi katkılar sağlayamıyor ama muhteşem bir manevi güç veriyor bize. Çünkü yaptığınız işin takdir edilmesi çok önemli ve zor durumda kaldığınızda arkada ciddi bir insan grubunun size destek olduğunu bilmek çok önemli.” (KY)

Buradan da anlaşılacağı üzere kazı ekibinin tek ihtiyacı maddi destek değildir. En az maddi destek kadar önemli olan bir diğer destek türü de manevi destektir. Bu kapsamda kazı ekibi tarafından derneğin, bir manevi destek ve motivasyon kaynağı olarak görüldüğü ifade edilebilir. Antandros Derneği’nin kazı çalışmalarının başlamasında sağladığı finansal desteğe ve ilgili çalışmaların devam ettirilmesi süreçlerinde oluşturduğu manevi desteğe ilişkin kazı yetkilisinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Dernek olmasaydı ilk yedi yıllık bir süreçte kazı yapma gibi bir imkânımız olmazdı. Bu süreçte tamamen derneğin sağladığı finans ile yürüttük biz bu işi. İkinci olarak dernek evet çok büyük finanslar temin edemeyebiliyor. Maddi açıdan ziyade olayın tanıtılması ve halkın yerel anlamda işin içine katılması konusunda çok büyük çabaları var. Bu kazı çalışmaları aslında üç tane ayak üzerine kurulur. Birincisi Bakanlık ve kazı ekibi, ikincisi yerel yönetim, üçüncüsü sivil toplum örgütleridir. Türkiye’de ne yazık ki sivil toplum örgütleri ayağı çok zayıf. Yani sivil toplum örgütleri genellikle bir kişinin tekeline girer ve tek kişinin çabasıyla gider ve o da bir yere kadar gider daha sonra yavaş yavaş düşüşe geçer veya kapanır ya da tabeladan ibaret kalır. Bizim derneğimizin ayrıcalığı burada ortaya çıkıyor.” (KY)

“Bugün itibarıyla ana sponsor Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Edremit Belediyesi de kaldığımız binayı tahsis etti. Bir de derneğimizin maddi katkıları var. Çok büyük değil ama çok değerli. Ama zaman zaman parayla satın alamayacağımız

destekler de var. Yani ne zaman modumuz düşse onların o çabasını görünce biz tekrar harekete geçmek zorunda hissediyoruz kendimizi. Yani öyle bir ivme kazandırıyor, bu çok önemli. Ne yaparsanız yapın parayla karşılanmayacak şeyler bunlar. Ellerinden geldikçe maddi katkı da sağlamaya çalışıyorlar. Örneğin arazinin elektriğini devamlı onlar karşılıyor. Bekçide sıkıntı olduğu zaman onlar gidip nöbet tutuyorlar, bizim kazıda olmadığımız zamanlarda. Tanıtım yürütüyorlar, bütün festivallere katılıyorlar. Bütün toplantılara gidiyorlar. Yani bizim yetişemediğimiz her yere onlar koşturuyor işin açıkçası. Oraya gelenlere devamlı Abdullah Efendi konağında, dernek binamızda, anlatarak sizin kulağınıza kadar gelmesine vesile oldular.” (KY)

Hem dernek kanadından hem de kazı ekibi kanadından benzer ifadelerle derneğin olmaması durumunda kazı çalışmalarının başlayamayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla sürecin en başında Antandros Antik Kenti’nin gün yüzüne çıkarılmasında bir STK olarak Antandros Derneği’nin oldukça önemli bir işlev üstlendiği ileri sürülebilir. Dernek gerek kazıların başlatılmasında gerek sürdürülmesinde gerekse Antik Kent’in hem yerel hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanıtılmasında başat bir rol oynamıştır ve bu rolü sürdürmeye de devam etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kültürel miras hem kentsel kimliğe katkı sağlaması açısından hem de turizm gelirlerini artırma potansiyeli taşıması bakımından toplumlar için önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Türkiye, kültürel miras açısından son derece zengin bir ülke niteliği taşımaktadır. Bu çalışmaya konu olan Antandros Antik Kenti de gerek yüzlerce yıllık bir kullanım yeri olması açısından gerekse birçok mitosa ev sahipliği yapması bakımından Türkiye’de bulunan önemli kültürel miras varlıkları arasında yer almaktadır.

Antandros Antik Kenti, bugün Kaz Dağı olarak bilinen ve birçok mitolojik anlatıya konu olan İda Dağı eteklerinde kurulmuş olup yaklaşık 1700 yıl boyunca kesintisiz bir biçimde yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Antandros’taki ilk kazılar 1980’li yıllarda, resmî kazılar ise 1990’lı yıllarda başlamıştır. 1999 yılına gelindiğindeyse bölgede tespit edilen ve tespit edilecek yerlerin koruma altına alınması, Antandros Antik Kenti’nin gün yüzüne çıkarılması ve korunmasına destek olmak amacıyla Altınoluk Tarihi Antandros Kenti Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği kurulmuştur. Bu çalışma, sivil toplum kuruluşlarının kültürel mirasın korunmasında ve geleceğe taşınması hususunda oynayabileceği rolü Antandros Derneği üzerinden ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda derin bir anlayış kazanmak üzere nitel araştırma yöntemlerinden vaka çalışması tercih edilmiş ve hem Antadros Derneği’nden hem de kazı ekibinden birer katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Antandros Antik Kenti ile ilgili ilk resmî kazı çalışmalarının 1990’lı yıllarda başladığı; sistematik kazıların ise 2000’li yılların başlarından bu yana yürütüldüğü

düşünüldüğünde Antandros kazılarının diğer pek çok antik kent kazısından oldukça yeni olduğu kabul edilebilir. Ayrıca henüz kamulaştırma işlemleri tamamlanmadığından kazı çalışmalarının istenilen hızda sürdürülemediği ifade edilebilir. Nitekim özel mülkiyet sınırlarına girdiğinden ne bulunan kanalizasyon hattının izi sürülebilmiş ne de sur duvarları tam anlamıyla ortaya çıkarılabilmektedir. Bu nedenle bölgenin ören yeri olarak kabul edilmesi son derece önemlidir. Nitekim Antandros Derneği'nin misyonu Antandros Antik Kenti'nin ören yeri ilan edilmesi ve burada yaşayan müze niteliğinde bir müze kurulmasıdır. Antandros Antik Kenti'nin bulunduğu Edremit'te bölge halkının en büyük geçim kaynağını zeytin ve zeytin ürünleri ile deniz turizmi oluşturmaktadır. Antandros Antik Kenti'nin ören yeri ilan edilmesi ve kültür turizmine kazandırılması buradaki turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasına ve bölge halkının turizm faaliyetlerinden daha sürdürülebilir bir biçimde kazanç sağlamasına vesile olacaktır. Bu durum pozitif dışsalılık olarak Antik Kent'e sahip çıkılmasına, korunmasına ve geleceğe taşınmasına da neden olacaktır. Zira ören yeri ilan edilmesiyle birlikte bölgedeki ulaşım ve otopark olanakları artacak, alanın tamamı profesyonel güvenlik görevlileri tarafından korunacak ve civarda açılacak işletmeler ile bölge halkının refahı artacaktır. Ayrıca hemen yanı başında yaşayan müze konsepti ile bir müze kurularak antik kentten çıkan eserlerin burada sergilenmesi, dernek bahçesinde gerçekleştirilen 'çocuklarla arkeopark' projesinin belki yetişkinleri de kapsayacak biçimde müze bahçesinde gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır. Elbette bu aşamalarda asıl sorumluluk merkezi yönetimde ve dolayısıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olsa da gerek kazı başkanlığının gerek Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Edremit Belediyesi'nin gerekse Antandros Derneği'nin görüşlerine başvurulması ve söz konusu yerel paydaşlarla iş birliği yapılması sürecin daha sağlıklı ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

Yürütülen araştırma kapsamında Antandros'taki sistematik kazıların başlatılmasında ve sürdürülmesinde dönemin Altınoluk Belediye Başkanı İsmail Aynur'un, Antandros Derneği kurucuları arasında yer alan ve hâlihazırda yönetim kurulu başkanlığı görevini sürdüren Gülçin Cömert'in ve kazı başkanı Prof. Dr. Gürcan Polat'ın katkılarının ön plana çıktığı ifade edilebilir. Ayrıca Gülçin Cömert'in Bandırma Müzelerini Kurma ve Yaşatma Derneği'nin kurulmasında ve işletilmesindeki deneyimi Antandros Derneği'nin kuruluş sürecinde ve devamında oldukça önemli olmuştur.

Netice olarak Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği'nin gerçekleştirmiş veya paydaşı olduğu; kazı ekibine destek, gönüllü rehberlik ve koruma faaliyetleri, Avrupa Birliği destekli Erasmus + programı, Aeneas Kültür Rotası, çocuklarla arkeopark projesi ve Antandros'a ait antik yemek tanıtımı gibi faaliyet ve etkinlikler Antandros Antik Kenti'nin ortaya çıkarılması ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu konuda diğer antik kentlerde benzer derneklerin kurulması yönünde gerek merkezi yönetimin gerekse yerel yönetimlerin sivil toplumu desteklemesi, söz konusu antik kentlerin çevre halkı tarafından benimsenmesinde ve korunarak geleceğe taşınmasında etkili olacaktır.

Kaynakça

- Alvarez, M., Go, F., & Yuksel, A. (2016). *Heritage Tourism Destinations: Preservation, Communication and Development*, CAB International.
- Antandros Derneği. (t.y. [a]). *Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği*. <https://antandros.org/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 24.06.2024).
- Antandros Derneği. (t.y. [b]). *Çocuklarla arkeopark*. <https://antandros.org/project/cocuklarla-arkeopark/> (Erişim Tarihi: 29.06.2024).
- Antandros Derneği. (t.y. [c]). *Avrupa gençleri Antandros'ta buluşuyor*. <https://antandros.org/project/erasmus/> (Erişim Tarihi: 29.06.2024).
- ArkeoMedya (21 Ağustos 2020). *Antandros Derneği*. <https://www.youtube.com/watch?v=IdxZLuJIJHo> (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Avrupa Birliği Başkanlığı (t.y.). *Türkiye ve AB Sivil Toplum Diyalogu-II Kültür & Sanat Bileşeni*. https://www.ab.gov.tr/files/CSD/csd_ii_dosyalar/ca_48_altinoluk_tarihi_antandros/ca_48.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- Aygün, H. M. (2011). Kültürel mirası korumada katılımcılık. *Vakıflar Dergisi*, 3, 191-213.
- Aykan, B. (2018) Kültürel Miras Hakkı: Kültürel mirasa insan hakları temelli güncel yaklaşımlar, *Alternatif Politika*, Cilt: 10, Sayı:2, ss. 231-252.
- Ballesteros, E. & Ramirez, M. (2007) Identity and community – Reflections on the development of mining heritage tourism in Southern Spain. *Tourism Management*, 28, 677–687.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Blake, J. (2000). On defining the cultural heritage. *The International and Comparative Law Quarterly*, 49(1), 61–85.
- Bostancı, E. (2011). Kültürel miras için zenginleştirilmiş gerçeklik uygulamaları. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 17 (3), 133-142.
- Costoya, M. M. (2007). *Toward a Typology of Civil Society Actors: The Case of the Movement to Change International Trade Rules and Barriers*, United Nations Research Institute for Social Development.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Edremit Belediyesi. (25 Mayıs 2021). *Türkiye'nin ilk kültür rotası Edremit'ten*. <https://www.edremit.bel.tr/Guncel/HaberDetay/22273#:~:text=Edremit%20Belediyesi%20tarafından%20hazirlanan%2C%20Tukriye,kultur%20rotasi%20olarak%20ilan%20edildi.> (11.07.2024).
- Eren, S., & Dinç, T. E. (2021). Kültürel miras turizminde somut varlıklara yönelik koruma stratejileri: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 2274–2299.
- Firik, H. (21 Mayıs 2022). *Antandros Antik Kenti'nin mutfak kültürü 30 çeşit yemekle tanıtıldı*. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/antandros-antik-kentinin-mutfak-kulturu-30-cesit-yemekle-tanitildi/2593866> (Erişim Tarihi: 27.06.2024).
- Frumkin, P. (2005). *On Being Nonprofit: A Conceptual and Policy Primer*, Harvard University Press.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Grazuleviciute, I. (2006). Cultural heritage in the context of sustainable development. *Environmental Research, engineering and Management*, 3 (37), 74-79.
- Habertürk. (23 Nisan 2018). *Antandros'un küçük arkeologları iş başında*. <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/60314272-antandrosun-kucuk-arkeologlari-is-basinda> (Erişim Tarihi: 27.06.2024).

- Kaminski, J., Benson, A.M., Arnold, D. (2014). *Contemporary Issues in Cultural Heritage Tourism*, Routledge.
- Kiper, A. U. T., & Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Logothetis, S., Delinasious, A., Stylianidis, E. (2015). Building information modelling for cultural heritage: A review, *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 2 (5), 177-183.
- Mihalache, I. D. (2014). Taste-full museums: Educating the sense one plate at a time, N. Levent & A. Pascual-Leone (Ed.) *The Multisensory Museum: Cross-Disciplinary Perspectives on Touch, Sound, Smell, Memory and Space* içinde (197-212. ss.), Rowman & Littlefield.
- Moscardo, G. & Pearce, P.L. (1986) Historic theme parks: An Australian experience in authenticity. *Annals of Tourism Research* 13, 467-479.
- Muşkara, Ü. (2018). Yeni medyanın kültürel miras konulu uygulamaları. *Erdem*, 73, 89-110.
- Noonan, D. S. & Rizzo, I. (2017). Economics of cultural tourism: issues and perspectives. *Journal of Cultural Economy*, 41, 95-107.
- Orbaşlı, A. (2013). Archaeological site management and local development. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 15, 237-253.
- Öksüz Kuşcuoğlu, G., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.
- Özdemir, N. (2009). Kültür ekonomisi ve endüstrileri ile kültürel miras yönetimi ilişkisi. *Milli Folklor*, 11 (84), 73-86.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, Pegem Akademi.
- Polat, G. (28 Mayıs 2021). *Antandros Antik Kenti*. <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/antandros-antik-kenti> (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- Polat, Y. (t.y.). *Aeneas destanı*. <https://antandros.org/aeneas-destani/> (Erişim Tarihi: 28.06.2024).
- Polat, Y. & Polat, G. (2021). Antandros Antik Kenti. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 15, 27-47.
- Prott, L. V., & O'Keefe, P. J. (1992). 'Cultural heritage' or 'cultural property'? *International Journal of Cultural Property*, 1 (2), 307-320.
- Ricci, A., & Yılmaz, A. (2016). Urban archaeology and community engagement: The Küçükyalı Arkeopark in Istanbul. M.D. Alvarez, F. M. Go & A. Yuksel (Ed.) *Heritage Tourism Destinations: Preservation, Communication and Development* içinde (41-62. ss.), CAB International.
- Seccombe, P., & Lehen, P. (2015). *Heritage Interpretation for Senior Audiences. A Handbook for Heritage Interpreters and Interpretation Managers*. Interpret Europe-European Association for Heritage Interpretation.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). *Dernek sayıları*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler> (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- Stevenson, R. J. (2014). The forgotten sense: Using olfaction in a museum context: A neuroscience perspective, N. Levent & A. Pascual-Leone (Ed.) *The Multisensory Museum: Cross-Disciplinary Perspectives on Touch, Sound, Smell, Memory and Space* içinde (151-166. ss.), Rowman & Littlefield.
- Süer, S. (2021). Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı: Bergama ilçesi örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (3): 479-502.
- Tezcan Akmehtmet, K. (2017). Yaşayan müze kavramı üzerine bir inceleme. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 1-16.

- Timothy, D.J. & Boyd, S.W. (2006) Heritage tourism in the 21st century: valued traditions and new perspectives. *Journal of Heritage Tourism* 1(1), 1–16.
- TÜRSAB (23 Kasım 2021). *Kültür keşifleri bölüm 33*. <https://www.youtube.com/watch?v=4bRD-BTfkAM> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).
- Yalman, B. (1992). Antandros nekropolisi kurtarma kazısı. *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 449-487.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23 (112), 7-17.
- Yin, R. K. (2014). *Case Study Research: Design and Methods*, Sage.